

tim dokumentima, kao što su Statut i Uvjeti za prijem u Kominternu, prepiska između centralnih komiteta, Rezolucija Informbiroa, izvodi iz klevetničke kampanje i dokumenti o normalizaciji odnosa, ima i neobjavljenih dokumenata. Posebno mjesto zauzimaju izvodi iz sjećanja učesnika historijskih zbivanja: Edvarda Kardelja, Veljka Mićunovića, Jakova Blaževića i Gojka Nikoliša, objavljenih u posljednje vrijeme. Iznenađuje da autor nije našao za shodno da uzme bilo koji detalj iz sjećanja Svetozara Vukmanovića Tempa, koja su objavljena pod nazivom »Revolucija koja teče«. No, bez obzira na to ova knjiga, koja govori o već historijskoj problematici, predstavlja značajan doprinos historiografiji našega poslijeratnog razdoblja. U njoj je obrađen herojski otpor jedne male zemlje mnogo nadmoćnijem neprijatelju.

Zlatko Čepo

RADE KALANJ, VJEKOSLAV MIKECIN, Subjekti i alternative socijalizma, Izdanje Globus, Zagreb 1984, 200 str.

Mnogo se pisalo i mnogo se piše danas s raznih pozicija i aspekata o socijalizmu kao mogućem društvenom poretku a posljednjih šezdesetak godina imajući uvijek u vidu zemlju, i kasnije zemlje, koje se nazivaju socijalističkima, jer prva zemlja socijalizma — Sovjetski Savez — nije se mogla začući. Međutim to što se događalo i još uvijek se događa u prvoj zemlji socijalizma obeshrabrivalo je brojne zagovornike socijalizma i istodobno nagonilo vodu na mlin protivnika socijalizma.

Rade Kalanj i Vjekoslav Mikecin pokušavaju u toj knjizi objasniti neka zbivanja i definirati svoje stavove ne gubeći iz vida prošla i sadašnja zbivanja u socijalističkim zemljama i vodeći računa o teoretičarima socijalizma mahom iz kapitalističkih zemalja jer se teoretska misao mogla samo tamo i razvijati.

Uz zajednički tekst Kalanj-Mikecin: »Subjekti socijalizma kao svjetskog procesa« u knjigu su uvršteni tekstovi obojice autora: Rade Kalanj: »Zajedničko tržište i evropska strategija radničkog pokreta«, »Krizna strategije i strategija strukturalnih reformi«, »Zašto opet o evrokomunizmu«, »Rad, monopolni kapital i pitanje revolucionarnog subjekta«, a Vjekoslav Mikecin: »Marksizam i problemi socijalističke strategije danas«, »Evrokomunizam i socijalizam« te »Marksizam i socijalistička revolucija«.

U zajedničkom predgovoru autori ponavljaju poznate misli da je socijalizam kao svjetski proces u središtu marksističke misli danas. Kakve je međutim oblike poprimio do naših dana i kakva mu je sudbina u daljnjim povijesnim zbivanjima pokušavaju sagledati oba autora kroz dostupnu teoriju i praksu. Iako se ne može poreći vrijednost mnogih ideja radničkog pokreta i socijalističkih revolucija XIX i XX stoljeća, neke su od tih ideja čak na početnim stadijima realizacije koja u sebi otkriva nove, kako autori kažu, neiskušane mogućnosti, pokazujući istodobno da »nema linearnog ostvarivanja socijali-

stičkog projekta, da snage socijalizma nisu jednom za svagda definirani socijalnopolitički entiteti, da je historijski prostor znatno širi od doktrinarnih shemâ i da ni jedan unaprijed utvrđeni scenarij ne može obuhvatiti svu dijalektiku revolucije, njezine proturječnosti, uspone i involucije» (str. 7). Sama praksa pak dovodi u pitanje odnosno »preispitivanje u novom svjetlu«, kažu autori, sve bitne kategorije i pojmove socijalističke misli od same eksploatacije i otuđenja, viška vrijednosti, klasa i klasne borbe do političke partije, države, diktature proletarijata i slobodne asocijacije proizvođača. U pitanje dolaze i sami pojmovi revolucije i socijalizma jer u svjetlu novih povijesnih činjenica njihov dosad prethodno definirani sadržaj dolazi u pitanje.

Autori se nadaju da su tom knjigom dali mali prilog shvaćanju socijalizma kao svjetskog procesa, a to sigurno jesu. Analizirajući događaje koji se nalaze na svjetskoj sceni samo u posljednja dva desetljeća, posebno: 1. pokušaj zasni- vanja novih strategija socijalizma na visokorazvijenom Zapadu (strukturalne reforme, evrokomunizam, treći put), 2. temeljni i permanentni konceptijski sukob između autoritarno-birokratske i samoupravljačke alternative socijali- stičkog razvoja, i 3. svjetskohistorijsko značenje, učinci i granice antikolonijalne i antiimperijalističke revolucije naroda, događaji i pojmovi bez kojih se dakle danas više ne može govoriti ni o našem vremenu, ni o revoluciji, ni o marksiz- mu. O svemu su tome promišljali autori čiji je cilj bio da osvijetle mogućnosti socijalističke revolucije danas i da utvrde tko bi mogao biti revolucionarni subjekt, te kakva bi strategija socijalističkog preobražaja mogla doći u obzir. Jer to su dominantna pitanja svih današnjih teorija revolucije. Zna se, naime, da se u razvijenim kapitalističkim sredinama socijalno-politička pozicija rad- ničke klase toliko izmijenila da se na nju ne mogu više primijeniti dosadašnje sociološke dijagnoze ni dosadašnji oblici političke misli i organizacije.

Najveći dio tih rasprava posvećen je, dakle, idejama i zbivanjima u radničkom pokretu na Zapadu koji je zapravo ovisan o emancipaciji i napretku klasa i naroda trećeg svijeta. I upravo ta međuzavisnost bila bi pravi smisao, misle autori, svjetske revolucije mišljene i iz sadašnjosti i iz budućnosti.

Kada se govori o toj knjizi ne može se nikako mimoći svjetska tribina »Soci- jalizam u svijetu« koja već desetak godina djeluje u Cavtatu a koja je u neku ruku, iako različita, nastavak Korčulanske ljetne škole, a neki su od čla- naka i nastali u okviru te tribine.

Rade Kalan i Vjekoslav Mikecin naglašavaju da nema smisla govoriti danas o socijalističkom preobražaju, ako se ne prepoznaju njegovi pravi socijalni nosioci, jer to više nisu one snage o kojima je govorio Marx a koje bi po svom objektivnom i subjektivnom položaju bile zainteresirane za korjenito mi- njenjanje političkog i društvenog sistema u kojem žive. Zbog toga krizna raz- doblja teorije o socijalizmu koincidiraju s kriznim stanjima potencijalnih i pravih subjekata revolucije u visoko razvijenim kapitalističkim zemljama, a ti su subjekti različiti. Nije to više radnička klasa u Marxovom smislu nego je to ona najbrojnija kategorija u socijalnoj strukturi — najamnici, koji prema Jeanu Elieinsteinu predstavljaju u Americi oko 90%, a u Francuskoj oko 80% aktivnog stanovništva, što prelazi okvire tradicionalnog industrijskoga najam- nog radništva o kojem govori Marx.

S druge strane, zemlje trećeg svijeta u fazi antiimperijalističke i antikolonijalne borbe izbacile su na površinu nove snage koje teže progresu a izlaze iz okvira tradicionalnoga evropskog modela revolucije.

U visoko razvijenim zemljama kapitalizma, gdje je briga za materijalni i kulturni standard radnika odnosno novog najamnika uključena u njegovu proširenu reprodukciju, kakav bi model socijalizma bio potreban? Nove proturječnosti, dakako, postoje, postoji i bijeda tzv. marginalnih slojeva, no oni ne predstavljaju više od petine stanovništva, čak i manje. Analize Barana, Sweezyja, Marcusea, Malleta, Garaudyja i dr. kao Fanona, Samir Amina, itd. obogaćuju spoznaju i vrlo su interesantne. One pokazuju da se ne može govoriti izolirano o jednom kontinentu a pogotovo ne o jednoj zemlji. Zato kažu autori: »Naša je polazna postavka, koja uostalom izriče objektivno stanje stvari, da suvremeni socijalizam ni kao pokret, ni kao faktički društveni odnos, ni kao teorijski projekt — nije jednoznačna i homogena pojava: on nije gotov sistem, nego raznovrsno kretanje (svjetski proces) u pravcu uspostavljanja viših, besklasnih oblika života. Ta su kretanja raznovrsna i po stvarnim pretpostavkama od kojih polaze i po modalitetima prakse u kojima se izražava njihovo konstituiranje i napredovanje.« No, dogmatičara ima još mnogo i samo njima još nije jasno »da nema, niti može biti, tzv. univerzalnih, općevažućih i općeobaveznih obrazaca kretanja prema socijalizmu« (str. 43, 44). Isto tako, organizirani socijalni subjekti revolucije i nosioci razvoja socijalizma nisu jednom zauvijek određeni, tj. političkim partijama kao avangardom, nego su i oni u trajnom procesu; jedni prestaju to biti a drugi zauzimaju njihovo mjesto a uvjetovani su historijski, klasno i kulturno.

Staljinistički dogmatski tip komunističke partije uvelike je, kažu autori, prevladan na Zapadu, mada još nije potpuno u komunističkom krilu partije, dok je socijalističko krilo partije u tom pogledu jako uznapredovalo. No, ni lenjinški se principi više ne bi mogli primijeniti u radničkom pokretu zapadnih zemalja, osim iznimnih.

Što je međutim donio evrokomunizam međunarodnom radničkom pokretu, pitaju se oba autora. I odgovaraju: uz to što je počeo razbijati staljinistički dogmatizam uvriježen u mnogim komunističkim partijama, oživio je i teorijske debate o karakteru socijalističke države, o pojmu diktature proletarijata, o odnosu demokracije i socijalizma, o organizacijskom ustrojstvu partije radničke klase i dr. A uz to davao veliku pomoć i podršku trećem i četvrtom svijetu, bio stalna veza između njih i borio se za poštivanje demokracije i svih potrebnih sloboda.

U članku »Marksizam i problemi socijalističke strategije danas« Vjekoslav Mikecín razrađuje misao Antonija Labriole da će se marksizam bogatiti, širiti, da će imati vlastitu povijest, da će dobiti različite intonacije i obojenosti ovisno o sredinama, a sve to zapravo neće biti loše ako mu se sačuva jezgra, tj. osnovna polazišna točka. U tom smislu nije potrebno provoditi prevrednovanje Marxa, što mnogi teoretičari pokušavaju, nego treba budno pratiti iskustva socijalizma kao svjetskog procesa i neprestano izgrađivati i razrađivati kritičku marksističku teoriju koja se ne smije petrificirati. Marksizam nije zatvoren i dovršeni sistem nego otvorena teorija koja se treba neprekidno domišljati i promišljati.

Ideje i snovi o stvaranju ujedinjene Evrope, evropske federacije, vrlo su stari a prve njihove realizacije s različitim pokušajima — carinski savez, ekonomska suradnja, itd. — smještaju se nakon 1945. godine. O svim tim zbivanjima napisano je bezbroj studija. No, nije naodmet ponoviti da je Evropa šestorice — danas više ne šestorice — zajedničko evropsko tržište, jedna od najzanimljivi-

vijih pojava na ekonomskom i političkom planu. Međutim ni ideološki ta zajednica nije neutralna, iako je zasad ideologija još marginalna. Budućnost Evrope i treba sagledati u nekoj vrsti evropske federacije čije oblike će ta budućnost sama definirati. No evropske komunističke partije u skladu s njihovim dogmatizmom odnosile su se dogmatski prema toj evropskoj tvorevini, a taj ih dogmatski odnos tek posljednjih godina pomalo počinje napuštati, barem u dijelu komunističkih teoretičara. O svemu tome govori nam Rade Kalanj, te o nizu drugih problema radnika i radničkog pokreta danas na Zapadu, o evrokomunizmu, njegovoj stanovitoj aktualnosti usprkos tome što su nazovikomunističke zemlje do kraja kompromitirale socijalizam u svijetu. Treba podsjetiti samo na događaje Vijetnam — Kampučija, SSSR — Češkoslovačka, SSSR — Afganistan, Kina — Vijetnam, i dr. a da se ne spominju unutarnji odnosi i zbivanja u socijalističkim zemljama. Sve je to i previše šokantno, kaže Rade Kalanj, i za »najtrezvenije pobornike socijalističke ideje koji znaju da nema idealnih stanja, da je prijelazna epoha konfliktna epoha i da ideološke proturječnosti socijalizma imaju svoju i te kako opipljivu ekonomsku i političku anatomiju« (str. 138).

O revolucionarnom subjektu danas u kapitalističkim zemljama mnogo se govorilo i pisalo pa i oba su ova autora o tome već pisala u više navrata. No, sudbina i karakter ljudskog rada u eri velikih tehnoloških promjena razvijena industrijskog svijeta ostaje i dalje, kako kaže R. Kalanj, jedno od naj-složenijih i ujedno najizazovnijih područja suvremene marksističke političke i sociološke analize (str. 163). Rade Kalanj osvrće se na teoriju Haarya Bravermana, američkog rano preminulog marksističkog teoretičara, čije se analize nadovezuju na Barana i Sweezyja.

Knjiga završava razgovorom Vjekoslava Mikecina i Rade Kalanja s Henrijem Lefebvreom, jednim od prvih neortodoksnih marksista u Francuskoj a koji je mnogo utjecao na razbijanje staljinskog dogmatizma u nas. Po Lefebvreu u praksu se utemeljila ne Marxova misao nego Lassalleova misao jer Lassalle je bio pobornik državnog socijalizma a ne Marx. Marksizam je uvijek bio u krizi i uvijek je imao protivnike odnosno različite tumače, raznomišljenike, pa to ima i danas. No, važno je da on ostane otvorena misao u svim svojim postavkama, da bude kritika postojećeg i kritička samorefleksija. Samo tako je moguć razvoj marksizma, njegove teorije i njegove prakse.

Zlata Knezović

STJEPAN BLAŽEKOVIĆ, Bjelovar, Bjelovar 1985, 387 str.

Izrada kompletne povijesti nekog grada vrlo je velik i složen zadatak s kojim se usuduje suočiti mali broj autora. Takav je autor Stjepan Blažeković, kojemu je SIŽ za kulturu Bjelovara izdao 1985. monografiju »Bjelovar« na 297 stranica osnovnog teksta i 90 stranica priloga.

Knjiga je podijeljena na niz poglavlja. Iako formalno ne postoji uobičajena podjela na razdoblja povijesti do 1914, odnosno 1918, 1918. do 1941, 1941.